

TÜRK-İSLÂM MEDENİYETİ

AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Yılda iki kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Editör:

Prof. Dr. Mehmet AYDIN

Editör Yardımcıları:

Yrd. Doç.Dr. Dicle AYDIN

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ARAS

Yayın Sekreteryası:

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ARAS

Yrd. Doç. Dr. Dicle AYDIN

Sayı: 10 / Yaz

KONYA - 2010

MÜTAREKE DÖNEMİNDE İZMİR İKTİSADİ BÖLGESİNDE İNGİLİZ POLİTİKASI *

Filiz ÇOLAK**

Özet

Yüzyıllardır Anadolu'nun batıya açılan şehri konumuyla İzmir diğer Anadolu şehirleri arasında farklı bir özelliğe sahip olmuştur. Açık denizlerin tesirinden uzak olan İzmir Limanı aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında İstanbul'u geride bırakarak en önemli ihracat limanı özelliğine sahip olmuştur. Bu özelliği ile İzmir, bir yandan Osmanlı ekonomisi içerisinde farklı bir konuma sahip olurken, diğer yandan Batı emperyalizminin Anadolu üzerindeki en önemli çatışma alanlarından birisi olmuştur. Bu durum İzmir'in demografik yapısına da etki etmiş, 1847 ile 1880 yılları arasında İzmir'deki yabancıların sayısı 15.000'den 50.000'e yükselmiştir. Böylelikle İzmir ve ard bölgesi XIX. yy'ın sonlarında dünyanın en seçkin kültürel ve ticari merkezlerinden biri haline gelmiştir.

Sanayi Devriminden başarı ile çıkan İngiliz İmparatorluğu için de İzmir'in bu potansiyeli büyük bir önem taşımıştır. Özellikle İzmir ard bölgesinin İngiliz sanayisinin ana hammadde kaynaklarının yetiştiği alan olması İngiliz sermayedarlarının ve siyasetçilerinin bu bölgeye özel bir ilgi göstermelerini sağlamıştır. İzmir'deki İngiliz Konsoloslarının raporları bu durumu tüm açıklığıyla gözler önüne sermektedir. Birbiri ardına kurulan İngiliz sermayeli işletmeler bölge ticaretini hâkimiyetleri altına alarak, İzmir Limanı ithalat ve ihracatında İngiltere'yi birinci sıraya yükseltmişlerdir.

İngiltere, İzmir ve çevresindeki bu ticari üstünlüğünü Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar -Birinci Dünya Savaşı yılları dışında- sürdürmüştür. Bu dönemin son halkası Türkiye Cumhuriyeti tarihi açısından da son derece önemli olan Milli Mücadele yıllarıdır. Batı emperyalizmine karşı verilen bu mücadelenin başlangıç ve bitiş noktasında da karşımıza İzmir şehri ve İngiltere çıkmaktadır. Bu düşünceden yola çıkan çalışmamızda İzmir iktisadi bölgesindeki İngiltere'nin amaçları ve faaliyetleri Mütareke dönemi içerisinde, İzmir'deki İngiliz Konsolosları ve görevlilerinin yazdığı raporlar çerçevesinde ele alınarak incelenecektir.

Anahtar kelimeler: İzmir, İngiltere, Mütareke Dönemi, Konsolos Raporları, İzmir Limanı

BRIRISH AMBITION IN IZMIR ECONOMICS REGION IN THE PERIOD OF ARMICTICE

Abstract

For centuries İzmir has had a distinct and different chararacteristic among the other Anatolian cities because of it's unique position of westward proximity and opening on to the West. In the last century of the reign of the Ottomans, away from the influences of open seas, İzmir Port became the most important trade port of the Ottoman Empire by outpacing the İstanbul Port. With this characteristic, İzmir gained a different berth in the

* Bu çalışma, 17-20 Haziran 2008 tarihleri arasında Bilkent Üniversitesi'nde düzenlenen XI. Türkiye'nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

**Yrd.Doç.Dr., Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, 1 Eylül Kampüsü, UŞAK, colakfiliz@yahoo.com

Ottoman economy on one hand and on the other hand it turned into one of the most important competitive fields of Western emperializm in Anatolia. This position effected of İzmir's demographic construction between the years 1847 by 1880. The numbers of strangers increased from 15.000 to 50.000 . So, İzmir and circum region were the most distinguished cultural and one of the commercial centre at the end of the 19th century.

Because English Empire which was successful with industrial revolution, İzmir's this potancial were very important.It ensured a special interest for this region for English investors and politicians so that especially İzmir circum region was English industrial growing main rowmatter source field. İzmir council report explained this position with all clearness. In quick succession established of English production cost of companies enterprice region trading dominance, İzmir port in import and export were increased the first row to England.

England, İzmir and it's enviroment with this commercial superiority continued until the end of the Ottoman Empire apart from the years of World War I. Last point of this period which was extremely important for the Turkish Republic, was the years of Turkish National Struggle for independence. Giving this struggle against west imperialism , the city of İzmir and England were appeared unexpectedly in starting point and finishing point. In the study which comes out from this idea, İzmir economics region England's aims and activities will be analyzed by surrounding of reports which are written by English consuls and officals in the period of armistice.

Key words: İzmir, England, Armistica Period, Consolate Reports, İzmir Port

İzmir, yüzyıllardır batıya açılan konumuyla diğer Anadolu şehirleri arasında farklı bir yere sahip olmuştur. Açık denizlerin tesirinden uzak olan Limanı sayesinde Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında İstanbul'u geride bırakarak en önemli ihracat limanı özelliğini kazanarak harici ticarette etkin bir rol oynamaya başlamıştır. Bu özelliği ile İzmir, bir yandan Osmanlı ekonomisi içerisinde farklı bir konuma sahip olurken, diğer yandan da Batı emperyalizminin Anadolu üzerindeki en önemli çatışma alanlarından birisi olmuştur. Bu durum İzmir'in demografik yapısına da etki etmiş, 1847 ile 1880 yılları arasında İzmir'deki yabancıların sayısı 15.000'den 50.000'e yükselmiştir. Böylelikle İzmir ve ard bölgesi XIX. yy'ın sonlarında dünyanın en seçkin kültürel ve ticari merkezlerinden biri haline gelmiştir.

İzmir'in gittikçe gelişen bu ticari potansiyeli, Sanayi Devrimi'nden başarı ile çıkan İngiliz İmparatorluğu'nun da dikkatinden kaçmamış, bölgenin ticari potansiyeli gelişen İngiliz sanayisi için büyük bir önem taşımıştır. Özellikle de İzmir ard bölgesinin İngiliz sanayisinin ana hammadde kaynaklarının yetiştirildiği alan olması sadece İngiliz sermayedarlarının değil siyasetçilerinin de bu bölgeye özel bir ilgi göstermelerini sağlamıştır. Bu ilginin somut sonuçlarından biri 1866'da tamamlanan İzmir-Aydın ve İzmir-Kasaba demiryolları¹ ile Rıhtımın (1867-1876) İngiliz sermayesi ile yapılmış olmasıdır. Ayrıca İzmir'in İngiltere ile olan ilişkilerinin gelişmesini İzmir'e gelen giden İngiliz bandıralı tüccar

¹ Georges Carles, *La Turquie Economique*, Paris, 1906, s.61

gemilerinin sayı ve tonajındaki artıştan da takip edilebilmektedir. Örneğin 1840–1845 yılları arasında İngiltere’nin Osmanlı Devleti ile olan ticaretinde kullanılan gemilerin % 64 ve toplam tonajın % 54,2’si İzmir ile İngiliz limanları arasında sefer yapmışlardır. Kötü hasat nedeniyle 1846 yılında İzmir’e gelen İngiliz gemilerinin sayısının 216’ya (% 40) ve tonajın 39.600’e (% 38,4) düştüğü görülmektedir. Ertesi yıl gemilerin sayısı 416’ya tonaj da 74.543’e, 1849’da ise gemi sayısı 494’e tonaj da 80.808’e yükselmiştir. 1840–1846 yılları arasında İngiltere’nin Osmanlı Devleti ile olan dış ticaretinin yarısından çoğu İzmir kanalıyla yapılmıştır². Yine İzmir’deki İngiliz Konsoloslarının raporları da İngiltere’nin bu şehre ne kadar önem verdiğini tüm açıklığıyla gözler önüne sermektedir³.

XIX. yy ikinci yarısından itibaren birbiri ardına kurulan İngiliz sermayeli işletmeler bölge ticaretini hâkimiyetleri altına alarak, İzmir Limanı ithalat ve ihracatında İngiltere’yi birinci sıraya yükseltmişlerdir. Bu dönemde İzmir Limanı’na gerçekleşen ithalatta ülkelerin payına bakacak olursak ilk söylenmesi gereken şey İngiltere’nin belirgin bir üstünlükte olduğudur. 1868’den 1900’e kadar geçen dönem içerisinde İngiltere’nin ithalatı 1 milyon sterlin seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu seviyenin altına 1870, 1875, 1885, 1891–92 ve 1895 yıllarında düşülmüştür. İngiltere’nin İzmir Limanı ithalatındaki payının 1877–1880 ortalaması olan % 45,2’den 1881–1884 arasında % 44’e düşmesi, Almanya’nın pamuklu dokuma, pamuk ipliği, yünlül kumaş, hırdavat ve demir eşyası gibi mallarda İngiliz mamulleriyle başarılı bir biçimde rekabete başlaması sonucundadır. Bu dönemde İngiltere’den ithal edilen pamuklu ve keten kumaşların değeri % 30 oranında azalırken, Alman pamukluları ithalatı % 48 artmıştır. Yine bu dönemde İngiltere’den ithal edilen pamuk ipliğinin % 28 oranında azaldığı görülmektedir⁴. XX. yy başlarında ise 1905 ve 1906 yılları dışında, 1 milyon sterlin seviyesine ulaşamamıştır.

Aynı dönemdeki İzmir ihracatında da tıpkı ithalatında olduğu gibi tartışmasız İngiliz üstünlüğü görülmektedir. 1838 tarihli Balta Limanı ticaret antlaşmasından sonra yavaş yavaş bölgedeki ticari üstünlüğünü ele geçiren İngiltere’nin XIX. yy son çeyreği ve XX. yy başlarında İzmir Limanı ihracatındaki payı % 30–60 arasında değişmektedir. XX. yy başlarında, 1900–1907 yılları arasında İngiltere’nin ihracattaki payı % 50’nin üzerinde gerçekleşmiştir. İngiltere bu bölgeden özellikle afyon, palamut, pamuk ve zımpara taşı ithal etmektedir. 1898’de zımpara taşı ihracatının 1/3’ü İngiltere’ye gerçekleşmiştir. 1899 ve 1901 yılları arasında da zımpara ihracatının ortalama % 62’si İngiltere’ye satılmıştır⁵.

İngiltere’nin ticaret hacminin diğer devletlere nazaran hayli yüksek rakamlara ulaşmasının en önemli sebebi, bu ülkedeki transit ticaretten kaynaklanmak-

² Orhan Kurmuş, *Emperyalizmin Türkiye’ye Girişi*, İstanbul, 1982, s.47

³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için Gündüz Ökçün’ün *İngiliz Konsolosluk Raporlarına Göre İzmir Ticareti(1864-1914)*, İzmir, 1998 adlı eserine bakılabilir.

⁴ Orhan Kurmuş, *age*, s.164-165

⁵ Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmi (1800-1913)*, Ticaret, Sermaye ve Üretim İlişkileri, Ankara, 1984, s.199

tadır. Nitekim ABD ile ticaretin bir kısmı İngiltere üzerinden yapılmaktadır. Mesela, afyonun en büyük alıcısı durumunda olan İngiltere 1899 mahsulünün 4/5'ini almışsa da bunun büyük kısmı İngiltere'den Amerika'ya sevk edilmiştir. Dolayısıyla istatistiklerde İngiliz ticareti pek yüksek görüldüğü halde Amerika ticareti Avusturya, Fransa hatta Hollanda ve Almanya'nın gerisinde görünmektedir⁶.

XIX. yy da başlayan İzmir Limanı ithalat ve ihracatındaki bu İngiliz üstünlüğü I.Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir. İngiltere ile Osmanlı Devleti'nin karşı ittifaklarda yer alması aralarındaki ticareti de kesintiye uğratmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti müttefikleri ile ticarete ağırlık vermiş ve tabii olarak da İngiltere'den boşalan yeri Almanya almıştır.

Osmanlı Devleti I.Dünya Savaşı'na daha aktif olarak katılmadan önce, 28 Ekim 1914'de İzmir Limanı'nı ticarete kapatmıştır. Bu durum Mütareke'nin imzalandığı 30 Ekim 1918 tarihine kadar devam etmiştir. İzmir Limanı'nun kapalı olduğu sürede ticari faaliyet Bandırma Limanı yoluyla sürdürülmüştür. İzmir'in üzüm ve incir gibi dış ticaretinde önemli yere sahip ürünleri demiryolu ile Bandırma'ya ve oradan da vapurla İstanbul'a sevk edilmeye başlamıştır. Dolayısıyla bu dönemde Bandırma Limanı, Batı Anadolu'nun ticari faaliyetleri için yegâne bir çıkış kapısı görevini yerine getirmiştir⁷.

Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918'de İngiltere ile imzaladığı Mütareke Antlaşması ile Dünya Savaşı'ndan çekilmiştir. Devlet yönetiminde halen daha, her şeye rağmen İngiliz politikasına güven duyulmaktadır. Mütareke ile birlikte Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki ticaret tekrar başlamıştır. Mütareke'nin imzalandığı tarihte, ülkede iktisadi durum vahim bir hal almıştır. Yiyecek ve giyecek stokları tükenmiş, ithal yolları kapanmış, gayet kötü şartlarda üretilen mahsul, harpten önceki miktarının yarısına düşmüştür. Üretici malını satmaktan sakındığı için şehirlere sevkıyat durmuş, İaşe teşkilatının depo ve ambarları boşalmıştır. Halka ekmek yerine verilen 100 dirhem(320 gr.) arpa, yulaf ve bakla ile karışık mamul, miktarca az olduğu gibi lezzetsiz ve gıda kıymeti bakımından yetersizdir. Bir taraftan iaşe dağıtımındaki başarısızlık ve usulsüzlükler, diğer taraftan gayrimeşru yollardan sağlanan kazançlar karşısında yaygın bir hal alan sefalet, halkı bezdirmiş ve maneviyatını bozmuştur⁸. İthalat ve ihracat işlemleri İaşe Nezareti'ne bağlanmış, Nezaret'te bu hususta tasavvur edilen kararlar alınuncaya kadar harice eşya ihracını men' etmiş, yabancı memleketler-

⁶ Mübahat S. Kütükoğlu, " XX.yy Başlarında İzmir Ticareti ", İzmir Tarihinden Kesitler, İzmir, 2000, s.318

⁷ M. Kamil Dursun, İzmir Hatıraları, İzmir, 1994, Yayına Hazırlayan: Ünal Şenel, s.79, ; " Aydın Vilayeti'nde İncir Mahsulü ve İncircilik ", Türkiye İktisat Mecmuası, nr:5 Mayıs 1922, s.136

⁸ Vedat Eldem, Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomisi, Ankara, 1994, s.130-131

den buraya gelecek eşya için Nezarete bir beyanname verilmesini kararlaştırmıştır⁹.

Mütarekenin hemen ertesinde, 15 Kasım 1918 tarihinden itibaren, antlaşmanın 7.maddesi kullanılarak İngilizler tarafından Musul'un işgaliyle Osmanlı toprakları bir bir İtilaf Devletlerince işgal edilmeye başlanmıştır. Bu işgaller içerisinde İzmir'in işgali şüphesiz ki en dikkat çekici olanıdır. Paris Barış Konferansı'ndaki uzun pazarlıklar sonucunda İngiltere'nin desteği ile İzmir ve hinterlandı Yunanistan'a bırakılmış ve İngiltere destekli Yunan askerleri 15 Mayıs 1919'da İzmir'e getirilerek Batı Anadolu'nun işgal harekâtı başlatılmıştır.

İngiltere ekonomik açıdan büyük önem verdiği bu bölgenin kontrolünü Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan yeni durumda da devam ettirebilmek için bölgenin Yunanistan'ın kontrolüne ki bu kontrol kendi denetimi altında olacaktı, geçmesi için Barış Konferansı'nın açıldığı günden itibaren büyük çaba sarf etmiştir. İngiltere'nin bu desteği ile İzmir'de yaşayan Rumların yaptıkları taşkınlıklarda daha Mütarekenin ilk günlerinden itibaren bölgenin Yunanistan'a verileceği yolundaki söylentilerin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu durum karşısında şehrin ileri gelenleri ellerinden gelen önlemleri almaya çalışırken İstanbul'daki hükümeti de uyarmayı ihmal etmemişlerdir. Bu söylentiler, 1919 Şubatında büsbütün ayyuka çıkmıştır. O sırada İzmir'deki 17.Kolordu Komutanı ve aynı zamanda Vali vekili görevini de üstlenen Nurettin Paşa, bu durumu 22 Şubat 1919'da Harbiye Nezareti'ne bildirmiş. Harbiye Nezareti de, ertesi gün verdiği cevapta, söylentilerin aslı olmadığını ve Türkleri korkutup kaçırmak, bölgede Rumların çoğunluğunu sağlamak amacı güttüğünü öne sürmüş, basının denetlenmesini ve bu gibi haberlerin yayınlanmasının önlenmesini istemiştir¹⁰.

İzmir'deki Rumların taşkınlıkları sadece Türkleri değil o yıllarda İzmir'de yaşayan yabancı uyruklu vatandaşları da tedirgin etmektedir. Çünkü yıllardır bölge ekonomisini elinde tutan bu kesim biliyordu ki Yunan egemenliğindeki bu bölgede eskisi gibi ticari hayatı ellerinde tutamayacaklardı. Rumlar, Yunan Hükümeti'nce de desteklendiklerinden kısa bir süre içinde, yabancı uyruklularla Levantenlerin elinden bölgenin kontrolünü alabilirlerdi. İngiltere ve Fransa, Aydın Vilayeti'ni Yunanistan'a vermek isterken, bu devletlerin İzmir'de yaşayan, tatlı kârlar ve çıkarlar sağlayan uyrukları bu değişikliği hiç ama hiç istemiyorlardı¹¹. Bu nedenle Mondros Mütarekesi'nden işgal tarihi olan 15 Mayıs'a kadar geçen sürede Türklerden yana olmuşlardır. Buna güzel bir örnek, H.O. Whitthall adlı bir İngiliz işadamlarının İzmir'deki İngiliz Ticaret Odası'na 22 Şubat 1919'da gönderdiği bir yazıda görülmektedir. H.O. Whitthall bu yazısında, bölgedeki Rumların yaptığı taşkınlık hareketlerini doğruluyor ve ülkedeki Rumların, bir zamanlar uşaklığını yaptıkları Türklerin efendisi olmalarını sağlayacak ve eski efendilerini çiğneyerek onlara bunu kabul ettirecek bir amaçla birleştik-

⁹ Ahmet Emin, "İhracat ve İthalat Muameleleri", VAKİT, 31 Ağustos 1918, nr:309

¹⁰ Bilge Umar, İzmir'de Yunanlıların Son Günleri, İzmir, 1974, s.79

¹¹ Nurdoğan Taçalan, Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken, İstanbul, 1970, s.45-46

lerini kaydederek şöyle diyordu: " Bu ilin Rumları, eski efendilerini kesinlikle ayaklar altına alacak... Onların duygu ve geleneklerini o biçimde çiğneyeceklerdir ki, yasal olmayan tüm bu davranışları zorbalık niteliğini alacaktır. " ¹²

Benzer şikâyetleri İzmir'de görev yapan İngiliz konsolosluk görevlilerinin İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği'ne ve İngiliz Dış İşleri Bakanlığı'na yazdıkları raporlarda da görmek mümkündür. Aşağıda bu raporlardan konumuzla ilgili çarpıcı örnekleri gösterilmiştir.

27 Ocak 1919 tarihinde E.H Freshfield'ın İzmir'den yazdığı raporda, bu durum hakkında dikkat çekici bilgiler bulunmaktadır. E.H. Freshfield, kendisinin ve büyük ailesinin uzun yıllardır İzmir'de yaşadığını, babasının gemi şirketleri bulunduğunu ve kendisinin de Mütareke'den sonra hemen İzmir'e döndüğünü ve o günlerde şehirde pek çok yabancı nüfusun bulunduğunu ve bu nüfusun ki bunların her birinin Anadolu'nun bu bölgesini kendi ülkelerine katmak için uğraş verdiklerini belirttikten sonra "İzmir'in nüfusu ekseriyetle Yunan ve Türklerden oluşmaktadır. Yunan Hükümeti, nüfusun % 30-40'ını Rumların, % 25'ini Türklerin kalanını da Ermeni ve Yahudilerin oluşturduklarını söylemekle birlikte Aydın Vilayeti'nde Türkler çoğunluğu oluşturmaktadır. Avrupalı nüfus her ne kadar önemsiz miktardaysa da İzmir'de çok önemli bir yere sahiptirler. Neredeyse iç ticaret ve bütün ticari girişimler İngilizlerin tekeli altında, daha az kapsamda da Fransızların. İzmir'deki tüm gelişmeler İngiliz ve Fransızların sayesinde gerçekleşmiştir; Demiryolu, aydınlatma, Rıhtım, Tramvay, halıcılık... Türkler bu bölgenin yönetiminde başarısız olmuşlardır. Her ne kadar Aydın Vilayeti'nde çoğunlukta görünmelerine rağmen gelecekte bu bölgenin yönetiminde olmalarına izin verilmeyecektir. Yunanistan'ın bu bölgede hak iddia ettiği bilinmektedir ve hatta bölgenin tamamını istemektedir. Bu iddia ile uğraşmak Büyük Güçler için vahim bir hata olurdu. Türklerin Yunanlılara karşı hisleri tamamen acılarla dolu ve çoğunluğu Yunan düşmanı. Eğer bölge Yunanistan tarafından yönetilirse ülke baştanbaşa kargaşa ve baskı altında kalabilir. Bu durum İzmir için uygun olmaz. Burada hiç kimse Yunan idaresi altında burada adil bir yönetim kurulacağına inanmıyor. Bana göre bu bölge İngiliz, Fransız ya da Amerikalı veya bu güçlerin hepsi tarafından idare edilmeli. Burada kurulacak iyi bir hükümet ile düzen ve barış sağlanabilir. Herkes için düriüst olunmalı. Böylece bölgedeki İngiliz yatırımları devam ettirebilirler.

Aydın Vilayeti Türkiye'nin en iyi bölgelerinden birisi. Muhteşem bir iklimle sahip, "Beyaz Adamın" ülkesi. Türkiye'nin geri kalanı gibi kötü yönetim ve güvensizlikten ızdırap çekilmekte ve sonuç olarak gelişmesi için bir şans verilmemiş. Doğa bölgeyi çeşitli avantajlarla donatmış. Toprak verimli ve her türlü ürün yetiştirilebilir. İyi bir yönetimle bölgenin parlak bir geleceği olabilir. 150 yıl önce en eski Levant Şirketi tiyeleri Türkiye'nin bu bölgesinin olanaklarını görmüşlerdi. Fakat kötü idare ilerlemeleri engellemiş. Birkaç İngiliz girişimcileri büyük zorluklarla yüzyüze gelmişler fakat bölgede

¹² Selahi Sonyel'den alıntı ; Selahi Sonyel, "Kurtuluş Savaşı Günlerinde Yunan İstilacılarının Batı Anadolu'da Uyguladığı Siyaset" , Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri, Hazırlayan : Tuncer Baykara, İzmir, 1993, s.62

ticari üstünlük kurmayı başarmışlar. Eğer gelecekte bu bölge İtalya yada Yunanistan tarafından yönetilirse, Onların etkileri boşa gidebilir.

İzmir'in geleceğine kısa zamanda karar verilirken İzmir'de yaşayan İngiliz ve Fransız topluluklarının ileri gelenlerinin fikirlerine de itibar edilmeli. " ¹³ diyerek hem bölgenin ekonomik zenginliğine dikkat çekmekte hem de bu zenginliklerin Yunan yönetimi altında heba olacağını ifade ederek İngiliz yönetimini uyarmaya çalışmaktadır.

İzmir'deki W. Lewis Bailey tarafından Lord Granville'e gönderilen 13 Şubat 1919 tarihli bir başka raporda ise;

"Sevgili Lord Granville,

Dün gece İzmir'den yeni geldim ve orada edindiğim izlenimlerim ile ilgileneneğimi düşünüyordum.

İzmir'in Yunanlılığı ile ilgili o kadar çok şey duymuştum ki, gittiğimde sokaklarda sayıca fazla olan fesleri gördüğümde çok şaşırdım. Ancak onları konuşurken duyduğumda gerçek milletlerini anladım. Bütün bu Türk görünümlü insanlar Yunanlıydı ki bunlar savaştan bu yana Türkler tarafından fes giymek ile zorlanıyorlardı. Öyle ki, bir Osmanlı tebaası olan Yunanlı için Türk kıyafetinden farklı bir kıyafet ile giyinmek kendi hayatının değerinden çok daha fazlaydı. Bütün bunların, saf yabancılar için İzmir'in Türk karakterini göstermenin bir şekli mi veya aksi mi olabileceğini bilemiyorum.

Dükkanların önündeki bütün Yunanca ve Fransızca tabelalar silinmişti (çoğunlukla silikçe duruyorlardı), ve bu da Arapça okuyamayanlar için büyük bir sıkıntıydı.

İzmir'deki halkın güvenliğinin hiç olmadığını söylemek bir abartı olurdu. Ancak şehrin dışındaki bölgeler için bunu söylemek çok da abartı olmaz.

.... İtiraf etmeliyim ki ben Fransız-İngiliz Levantenlerin bu aşırı Yunan karşıtı tutumunu anlayamıyorum; tabii ki Türk hükümetinin kapitülasyonlarla onlara sağladığı ticari ve vergi avantajlarını saymazsak. İzmir'den eksikleri bir yana, "Hakiki" Yunanistan'a geri dönmek tam anlamıyla bir rahatlama ve mutluluk. İnsan kendinin kısmen daha medeni bir ortamda yaşadığını hissediyor.

Kumandan Heathcote -Smith İstanbul'dan İzmir ve Çeşme arası bölgelerin durumunu denetime gitmiştir mültecilerin geri dönebilmesi için. Çeşmede bütün evler yerinde olmasına rağmen kapı ve pencereleri yoktur. Amerikan Kızılhaç'ın bu konuda ve tarımsal uygulamalar konusunda yardımcı olup olamayacağını bilmiyorum.

Elbette, eğer Türkiye'nin bu toprağı zengin bölgesinden ürün almak istiyorsak zaman Yunanlı mültecilerin evlerine dönme zamanıdır. Ancak zavallıklar penceresiz ve kapısız evlere geri dönmek durumundalar ve son derece zayıf tarımsal aletlerle. Öte yandan Türkler, Yunanlılara ait olan tüm bağları ve işlenmiş toprağı berbat etme görevini üstlendiler.

Kumandan Dixon ve genel olarak Müttetik Güçler Yunan temsilci Albay Mavroudhus hakkında gayet olumlu bir düşünceye sahipler. Bu çok şanslı bir durum,

¹³ Foreign Office (FO), Na 608/103, s.12-14

çünkü şüphesiz İngiliz ve Fransız temsilcileri üzerinde belirli bir etki yapacak olan Levantenlerin düşmanca tutumları bu temsilciler üzerindeki Yunan ve Ermeni düşünce etkisini azaltmaktadır.

Yunanlılar özellikle bir konuda yakınıyorlar o da İzmir'de Levantenlere ticari imtiyazlar verilirken kendilerine bu konularda sıkıntı yaratılması. Oluşturulan mutabakata göre, Yunan yetkililerin tavsiyesi ile, İzmir'de yerleşikler İzmir'e girmeye hak kazanacaklardır. Ancak kasabalardan gelen mülteciler döndüklerinde barınacakları bir ev olduğunu garantilemeden ve kanıtlamadan geri gelemeyeceklerdir.

Ancak şüphesiz ki, kimse de aksini iddia etmemektedir şu anlık ülkede kamu güvenliği diye bir şey yoktur. Yunanlı mülteciler için ülke asker tarafından işgal edilmeden şehre geri dönmeyi düşünmek aptalca olur. Türk yetkililer barışın sağlanması ile artık fazla ilgili değiller. Durum ne kadar çabuk halledilirse, o kadar iyidir. Özellikle de Levantenler bizi yerel Yunan ve Ermeni düşünceleri ile karıştırmadan önce kendi çıkarımız açısından baktığımızda böyle olması gerekir."¹⁴

14 Şubat 1919 tarihli bir diğer raporda da "Savaş sırasında İzmir dış dünya ile doğrudan iletişimden yoksun olmasına rağmen, içeri sızan bilgiler ışığında Aydın vilayetinin geleceği hakkında kararlar alınması muhtemel olduğunu haber aldım. Bu alınacak kararlar bölgenin refahı için hiç uygun olmamakla birlikte, daha önemlisi ilerleyen yıllarda karışıklık ve anarşi yaratabilir.

Yönetici olarak Türklerin işinin bittiği tartışmasız olarak kabul edilse de ona herhangi bir yetki vermek suç teşkil etmesi gerekir. Verilen görevler hem Türk, Yunan, Ermeni, Yahudi ve yabancı toplumlarda güven oluşturmaları gerekir. Bu güven de hakiki yönetimin 3 güçten birinin eline verilmesiyle olabilir, İngiltere, Fransa veya Amerika. İtalya'yı mevzu bahis etmemek şahsi sebeplere dayandırılabilir fakat nüfusun 3'te birinin Yunanlı ve Yunanlıların da İtalyanlara düşmanca tutumu olduğunu, iki tarafın da birbirilerine karşı husumetlerini kenara bırakmayacaklarını dikkate alırsak durum böyledir. Türklerin Yunanlılara karşı olan husumeti de yine bahsettiğim yönetime atama kriterini etkileyen bir unsurdur. Yunanlılar nüfus açısından Türklerden sonra gelmelerine rağmen ülkenin kaynaklarını geliştirme çalışmalarında ikincil görevler üstlenmişlerdir.

Gerçek şu ki, İzmir yüzyıllardır uluslararası bir şehir niteliğindedir ki nüfusun büyük kısmı genel inanışın aksine Yunan değilse de Hristiyan'dır. Yunanlılar muhtemelen nüfusun üçte birini geçmezler.

Aşağıdaki bilgilerin dikkate alınması şahsımca önemli olabilir:

1. Vilayette yaşayan nüfusun çoğunluğu Türk'tür.
2. Tarımsal nüfusun kıyı şeridi dışında kalan kısmı tamamen Türk'tür.
3. Tarımsal arazinin büyük bir kısmının sahibi Türklerdir.

4. İzmir şehri gelişiminin hemen hemen tümünü İngiliz ve Fransız şirketlerine borçludur.

¹⁴ FO 608/103, s.94-97

5. *Levant Company*'den bu güne kadarki ihracat ticareti çoğunlukla İngilizlerin hakimiyetinde devam etmiştir.

6. İthalat ticareti de farklı milletler arasında eşit olarak paylaşılmıştır.

7. *Pantaleon*'un küçük nakliyat şirketi dışında (ki o da esasen İngiliz'di) nakliyat tümüyle İngiliz, Fransız veya İtalyanlara aittir.

8. Zımpara, Krom, Antimon gibi madenlerin sahibi İngilizlerdir.

9. Bir demiryolu İngiliz, diğer bir demir yolu da Fransızdır (bu da esasen İngiliz'di)

10. Rıhtım ve Tramvay şirketleri Fransızdır. Yakıt şirketi İngiliz'dir ve feribot şirketi Belçikalıdır (esasen İngiliz'di)

11. Halı ticareti ve meyankökü ticareti tamamen İngilizlerin, Amerikalıların ve İtalyanların elindedir.

12. Eğirme fabrikaları ya Fransız, Belçikalı ya da İngiliz'dir. Buz fabrikası Amerikan'dır.

Yunanlılar birkaç un fabrikası dışında değerli hiçbir endüstriye sahip değillerdir.

Bu durumun açıkça gerçekleridir. Bugün Türkler İngiliz himayesini bizim Mısır'da yaptıklarımızı duyarak olumlu karşılamışlardır, ancak her şeyden öte bizim kazanan taraf olduğumuzu biliyorlar ve bizim himayemiz altında rahat durmayacaklardır.

Bu bölgenin Yunanistan tarafından yönetimi büyük bir ordunun istihdamını gerektirecektir ve Makedonya ile Hırvatistan koşullarını doğuracaktır.

Kesinlikle esas hedef kamu güvenliğinin sağlanması ve vilayetin ticaretinin yeniden canlandırılması olmalıdır. Bu Odanın fikri odur ki böyle bir son ancak yaşayanların büyük çoğunluğunun harmonisi ile İngiliz himayesinde ancak gerçekleşebilir."¹⁵

11 Mart 1919 tarihli rapor da İzmir'deki İngiliz yatırımları başlığını taşımakta ;"İstanbul'dan sonra İzmir, Osmanlı bölgelerinin en önemli limanıdır ve uzun yıllardır İngiltere'nin Türkiye'deki ticari etkisinin merkezi durumundadır. Anadolu'nun tümüne çıkış noktası sayılan İzmir'in ihracatı tüm diğer Türk limanlarından daha fazlaydı.

Normal zamanlarda İzmir'e buharlı gemiler gelmekteydi. Wilson, Ellerman, Cunard Lines ve Khedivial Mail Buharlı Vapur Şirketleri düzenli aralıklarla İzmir limanına gelen İngiliz şirketleri arasındaydı. 1912 yılında American Levant Line isimli bir İngiliz şirketi Amerika ve Türkiye arasında gidip gelmek üzere 125,000 Pound sermaye ile kurulmuştu. İngiliz Meyankökü Vakfı ile bir bağlantısı olduğu anlaşılmıştır.

İzmir'in genel olarak ticaretinde ve nakliyesinde İngiliz çıkarları hakimdi. Sermayesi İngiliz denetiminde olan İzmir-Aydın demiryolu İzmir için ve bölge için büyük bir değer taşımaktaydı. Bu şirket büyük depolar ve hangarlar ile İzmir'e yanan gemiler için bir iskele yapmıştır ve böylece Fransız Quay Şirketi'nin inşa ettiği ancak yeterli olmayan depoların eksikliğini gidermiştir.

Türkiye'nin diğer limanlarındaki İngiliz ithalatının istatistikleri incelendiğinde Birleşik Krallık'tan İzmir'e ithal edilen ürünlerin toplam değerinin 1910-11 yılları ara-

¹⁵ FO 608/103, s.39-41

sında 1,300,000 pound veya tüm ithalatın 30%'u olduğu anlaşılabacaktır. Aynı ithalat değerleri 1906-1908 yılları arasında da sağlanmıştı. Büyük Britanya'dan İzmir'e yapılan ithalatı büyük oranda tekstil ve kömür oluşturmuyordu.

Savaş öncesi İzmir'de bir İngiliz Ticaret Odası bulunmaktaydı. Avrupa Ticaret merkezlerinden büyük çoğunluğu İngilizdi, bir kısmı da eski Levant Şirketi zamanından beri varlığını sürdürmekteydi. C. Whittall'ın şirketi yüklü bir ihracat yapıyordu ve tüm Küçük Asya'da tanınıyordu. Mac Andrews ve Forbes, meyankökü ticaretini elinde tutuyordu ve onlar da çok etkiliydi. (İzmir'den 1910 yılında ihrac edilen meyankökü değeri 150,000 pound idi) Son yıllarda İzmir'deki çeşitli ticaret merkezleri tümüyle İngiliz kaynaklardan oluşmasa da İngiliz şirketleri arasına katılmışlardır. Bunlardan en önemlileri Oriental Carpet Manufacturers Ltd-Oriental Halı Üreticileri Ltd- (1,000,000 pound sermaye), Smyrna Fig Packers Ltd -İzmir İncir Paketleme Ltd- (250,000 pound), the Ottoman Oil Company - Osmanlı Yağ Şirketi- (60,000 pound), Anglo-Anatolian Trading Company- Anglo-Anadolu Ticaret Şirketi (20,000 pound).

Halı endüstrisinin bu zenginliği -İzmir'in de bu endüstride lider olduğu- İngilizlerden dolaydır. İplik boyama amaçlı İzmir'de iki fabrika bulunmaktaydı, her ikisi de İngiliz yatırımlarıydı, ancak makinistler ve teknisyenler Almandı. İngiliz himayesinde bir de kumaş fabrikası ve mazı otu özü (tanen) fabrikası bulunmaktaydı. Büyük bir un değirmeni, İngiliz himayesinde İzmir'de 1912 yılında 15,000 pound'a kurulmuştu.

İngiliz çıkarları aynı zamanda zımpara ticaretinde de geçerlidir. En önemli zımpara yatakları İzmir'in 40 mil güneydoğusunda bulunmaktadır. Bunlardan 1910-11 yıllarında 27,656 ton kadarı ithal edilmiştir, toplam değeri 90,516 pound. İngiliz Bay Ernest Abbott esas imtiyaz sahibidir. Elektrik aydınlatması ve telefon bağlantıları sektörlerinde de küçük bazı işletmeleri İzmir ve çevresinde İngilizler almıştır. "16

E.H Freshfield'in yukarıda bahsettiğimiz 27 Ocak tarihli raporundan sonra gönderdiği diğer raporlarında da İzmir'deki gelişmelere dikkat çekmeye devam etmiştir. 3 Mart 1919 tarihli İzmir'de Durum adlı raporunda, aylar önce söylediklerine tekrar vurgu yapmaktadır: " Hiçbir şüphe olmaksızın söyleyebilirim ki İngiliz topluluğu İzmir'in geleceği ile son derece yakından ilgililer. İzmir'in zenginliği ve ticareti hemen tamamen iç bölgelerinin tarımına bağlıdır. Çiftçiler tamamen Türk Müslümanlardır. Karadeniz ve Ege'deki diğer limanlar, İç Anadolu'dan aynı ilgiyle yardımcı olur. Bu limanlardaki ithalat ve ihracatı her kim kontrol ederse iç bölgelerin bütün zenginliklerine de hâkim olur.

Türk Anadolu'su'nun diğer bölümleri gibi bu bölgede son yıllarda tarım kıtlığından zarar görmüştür. Bunu 3 nedene yorabilirim;

- 1- Kanun, yaşam güvenliği ve düzen yokluğu
- 2- Mali iflas ve mali kötü yönetim
- 3- Nüfus azalması

¹⁶ FO 141/735, British Interests at Smyrna, s.56-58

Nüfus azalmasının çeşitli nedenleri vardır. Sanırım Türkler doğurgan bir ırk değil. Fakat kesinlikle son 30-40 yıl boyunca ülkedeki nüfus azalmasının nedeni zorunlu askerlik kanunları nedeniyledir...

Kanun ve düzen yokluğu ile ilgili bir şey söylemek istemiyorum. Dikkatli ve dürişt memurlar ile ülkede düzen sağlanabilir. Bölgenin hatırı sayılır zenginliği için dışarıdan değerli mali yardımlara gerek olabileceğine dikkat etmeliyiz. Söz konusu mali yardım tabii ki sadece New York, Londra ve Paris gibi büyük finans merkezlerinden elde edilebilir.

...Ne Yunanlılar ne de İtalyanlar İzmir gibi bir şehrin yönetimini üstlenmeye uygun memur sınıfına sahip değiller. Sanırım şimdiki koşullar altında İzmir'in ve komşu bölgelerin yönetiminde Yunanlılar ya da İtalyanlar ihtiva edilmemeli. Geçmiş tecrübelerimiz göstermektedir ki Yunanlılar nereye girseler Müslümanları oralardan göç ettirdiler. Tarım için eldeki Yunan nüfusu yeterli değil. Şimdi bizim için acil olan Asya'daki Türkiye ile kimin ilgileneneceği. İngiliz yatırımlarının Türkiye ile kapitülasyonlar altında tatmin edici bir şekilde güvenliğinin sağlanması gerektiğini size hatırlatırım. İngiliz tüccarları sermayelerini ülke ticaretine bağlayarak risk aldıklarından kapitülasyonların devamı önemlidir ¹⁷

20 Mart 1919 tarihli Anadolu için İzmir'in ekonomik Önemi başlıklı bir başka raporda ise İzmir ve hinterlandının İngiliz yatırımları ne kadar önemli bir ekonomik bölge olduğunun altı çizilmektedir;

"Türkiye haritasına bir bakış bile İzmir'in Anadolu ekonomik yaşamının üzerindeki etkisini gösterir. Bu önem ülkenin ticari veri istatistikî bilgilerinde de dikkati çekmektedir. İzmir iki şekilde çok önemlidir. Birincisi bir ticari çıkış yeri olarak ikincisi de ticari bir merkez olarak.

1. Bir çıkış yeri olarak:

a. İthalatı genellikle Adana vilayetine dayanan ve artık Ermenistan'a verilecek olan Mersin dışında Anadolu içlerinden ticaret için gerçekte 3 liman bulunmaktadır. Bunlar İzmir, Haydarpaşa ve Bandırma'dır. Başta limanlar da bulunmaktadır (M. Venizelos'un hak iddia ettiği bölgede bunun dışında sadece 1 liman vardır) Adalı, Makri, Marmaris, Dikili ve Ayvalık gibi. Ancak bu limanlar nakliyat için son derece az niteliklere sahiptirler ayrıca da daha önemlisi yakınlarında bir tren yolu bulunmamaktadır. Yukarıda bahsedilen 3 limandan İzmir merkezi konumundan dolayı en baş sırayı almaktadır.

İthalat: 1908-1912 ithalatı tüm diğer Türk limanlarından daha fazlaydı. 1910-1912 arasında ise ithalat ihracatı 1.500.000 pound ile geçmiştir. Bu da hiçbir diğer Türk limanında başarılmamıştır.

İstatistikler:

b. İthal edilen ürünler büyük oranda Anadolu ürünlerinden oluşmaktaydı. 1919-12 arasında Anadolu'nun 8 milyon pound olan toplan ithalatının 4,5 milyon pound kadarı buradan geçmiştir. Fazladan 1.875.000 pound ise Ayvalık gibi küçük limanlardan İzmir'e gönderilen ve buradan yeniden ithal edilecek olan ürünler sayılabilir. Bu küçük limanlar "İzmir'e bağımlı" limanlar olarak da adlandırılabilir.

¹⁷ E.H. Freshfield, *Situation in Smyrna*, FO, 608/103, s.4-7

c. Yukarıda değerler Anadolu'nun zenginliğinde İzmir'e bağımlılığını açıkça anlatmaktadır. Daha da önemlisi Türkiye'deki ticaret büyük ihtimal ilerleyen yıllarda artacaktır. Öyle ki şu anda çiftçiler kendi ihtiyaçlarını karşılayabiliyorlar ve artık ürünlerini satmaya başladılar. Bu da şüphesiz ilerleyen yıllarda daha artacaktır. Bu nedenle bir çıkış kapısı olan İzmir'in Anadolu ticaretindeki önemi gittikçe artacaktır.

2. Bir merkez olarak:

a. Aydın vilayeti tartışmasız Anadolu'nun en zengin bölgesidir. Yol sistemi diğer tüm bölgelerden çok daha gelişmiştir ve diğer vilayetlere kıyas ile çok daha uzun bir tren yolu sistemine sahiptir. Daha da önemlisi toprağı verimlidir, tren yolu şirketleri de modern tarımı geliştirmek için çok şey yapmışlardır. 1903 yılında vilayetin geliri 1.000.000 pound idi ve 1913 yılında 2.000.000 pound'a kadar çıkmıştı. Bu artışın sebebi büyük oranda tarımdaki verimlilikti. Savaşın önce bir İngiliz firması Menderes akarsuyundan bir milyon hektarlık alana sulama temin edilmesi amacıyla bir proje çalışması yapmıştı.

b. Vilayetin bir başka avantajı da yüksek linyit madeni rezervlerinin Soma, Söke ve Nazilli'de birikmiş olması; İzmir'deki fabrikaların ihtiyacının savaş sırasında bu bölgelerden sağlanmış olmasıdır. Krom da vilayette bulunmaktadır ve savaş öncesi bu alanın son derece karlı olacağı hesaplanmıştır. Dünyadaki zımpara rezervinin büyük bir bölümü Aydın'da bulunmaktadır ve birkaç zengin yatak karlı bir şekilde işletilmektedir.

c. İzmir bir endüstri merkezi olmamasına rağmen Avrupa standartlarına göre üreticileri diğer Türk şehirlerindeki üreticilere göre çok daha iyi konumdadır. Sadece önemli halı üretiminin merkezi değil, aynı zamanda bu endüstrinin geliştiği önemli bir merkez haline gelmiştir. İzmir'den ithal edilen halıların değeri 1901 yılında 284,000 pound'dan 1910 yılında 735,000 pound'a yükselmiştir. İzmir'de aynı zamanda sabun fabrikaları, tekstil fabrikaları, demir fabrikaları bulunmaktadır.

3. Yukarıda bahsedilen ekonomik çizelge İzmir'in Anadolu'dan kesip ayrılmasının gelecekteki tüm yatırımları zedeleyeceğini göstermektedir. ¹⁸

Paris Barış Konferansı görüşmelerine İzmir'deki İngiliz Ticaret Odası'ndan Mr.Sydney La Fontaine imzalı ve 24 Mart 1919 tarihli gönderilen mektupta da Batı Anadolu'daki manda yönetiminin Yunanistan'a bırakılmaması gerektiğine işaret edilerek bölgedeki İngiliz, Fransız ve Amerikan yatırımlarına dikkat çekilerek eğer bölge Yunan mandası altına girerse bu yatırımların zarar göreceği belirtilmektedir ¹⁹.

İzmir'den gelen bütün bu uyarılara rağmen İngiliz Hükümeti Paris'te, İzmir'in Yunanistan'a bırakılması fikrini desteklemiş ve İzmir'in işgali 15 Mayıs 1919'da resmen başlamıştır. İngiltere'nin Yunanistan'ın Anadolu'da böyle bir maceraya girmesini desteklerken elbette bir takım siyasi emelleri vardı. Lloyd George'un, İzmir'in işgal edilmesinden 4 ay sonra, 14 Eylül 1919'da Londra'da yaptığı bir konuşmada bu gerçek su yüzüne çıkmaktadır: "...Yunanlılar Doğu

¹⁸The Economic Importance of Smyrna to Anatolia, FO 608/103, s.22-24

¹⁹ FO, 608/103

Akdeniz'de geleceğin ulusudurlar. Büyük Yunanistan İngiliz İmparatorluğu için değer biçilmez bir kazanç olacaktır. Bugün 5-6 milyon olan Yunanlılara verilen topraklar onlarda kalırsa, 50 yıl sonra 20 milyon olurlar. Onlar, Süveyş Kanalı yoluyla bizim Hindistan, Avustralya ve Uzak Doğu'ya giden ulaştırma yollarımız üzerinde tabii denizaltı üsleridir. Onlara dostluk gösterirsek İmparatorluğumuzun birliğini sağlayan büyük yolun başlıca koruyucularından biri olurlar. "20

İzmir'in İngiltere destekli Yunanistan tarafından işgalinden sonra da bölgeden raporlar gelmeye devam etmiştir. Bu raporlarda yine bölgenin özellikle iktisadi özelliklerine ve İzmir'deki İngiliz çıkarlarına vurgu yapılmaktadır. Bu raporlardan dikkat çekici olanlarından birisi İzmir'deki İngiliz karargâhından Genelkurmay'a gönderilen 29 Kasım 1919 tarihli ve 1025/5.1 no.lu istihbarat raporudur. Bu rapor, *Küçük Asya'daki Yunan İşgal Bölgesinin Sivil Yönetimi Altındaki Rapor* başlığını taşımakta olup, bize sadece İzmir'le ilgili değil aynı zamanda bölgedeki Osmanlı polis ve jandarması, liman ve gümrük idaresi, demiryolları ve yolların durumu gibi alt başlıklar altında stratejik bilgiler vermektedir. Adı geçen raporda;

" 1. Her ne kadar İzmir'deki Hellen işgali teknik olarak 7inci maddesine göre düzeni ve sükûneti sağlamak amacı ile geçici bir askeri işgal de olsa, Yunanlılar her zaman için bu bölge kalıcı olarak kendilerine ilhak edilmiş gibi hareket etmişlerdir. Yunan Yüksek Komisyonu ve İzmir'deki ve sancağındaki Yunan Kumandanlığı tarafından uygulanan askeri ve sivil denetim tüm yönetimin yerine geçecek kadar eşit derecedir.

2. Yunan sivil ve askeri yönetiminin yasal konumunun Osmanlı makamlarıyla olan ilişkiler bağlamında Türkiye'deki tüm diğer müttefik kuvvetler ile aynı olduğu Yunan Yüksek Komisyonu Üyesi M. Sterghiades tarafından kabul edilmiş; ancak Yunan işgali altındaki bölgelerin koşullarının asırlardır süregelen Türkler ve Yunanlılar arasındaki düşmanlık bölgedeki işgal sırasında oluşan çeşitli olaylar gibi bilinen nedenlerden ötürü Türkiye'nin diğer bölgelerinde konuşlanan müttefik kuvvetler ve Türk makamlarının bulunduğu bölgelerde geçerli olan koşullardan farklı olduğu belirtmiştir. İki ırk arasında bulunan keskin düşmanlık Yunanlıların bölgedeki varlığı ile daha da artmış ve de bu iddiada bulunan M. Sterghiades'in - herhangi ne sebeple- beyan ettiğine göre kendisi bu durumun düzelmesi için çok çaba sarf etmiş ve hatta ki Türklerin güvenini kazanmak için Türklerin çok daha lehinde davranışlar sergilemiştir. Ancak görünen o ki kendisi artık bu çabaları ile hiçbir ilerleme kaydedemediğini düşünmüş olacak ki argüman olarak şiddeti kullanmayı tercih etmektedir son zamanlarda. Özellikle alt kademedeki Yunan subaylar başta olmak üzere Türklerin anlayacağı tek yolun şiddet olduğu düşüncelerini saklamaya hiçbir gerek görmüyorlar ve yukarıdan gelen emirlere rağmen özgürlüklerini ve kumandanlıktan mesafe olarak uzaklıklarını da fırsat bilerek şahsi düşünceleri doğrultusunda hareket ediyorlar.

3. Türkiye'nin diğer bölgelerinde bulunan Müttefik güçlerin Türk yönetimine istinaden Yunanlılar ile aralarında bulunan fark Yunan yönetimine göre yalnızca ka-

²⁰ Nurdoğan Taçalan, *age*, s.81

deme farklılığı. Bu, Yunanlıların bölgede bulunmasının temel amacının düzen ve güvenliği sağlama olmasından kaynaklanıyor. Ve bu Türk makamlarının Müttefik kuvvetler tarafından işgal edilen bölgelerde daha fazla kontrolü olmadan gerçekleştiremez. Şüphesiz ki bu doğrudur, ancak Yunan politikalarını açıklamak için söylemek gerekir ki Helen ve Osmanlılar arasında şovenizmin ortaya çıkışını göz ardı etmektedir ve aynı zamanda Yunan otoritelerinin Barış Konferansı'nın tamamlanmasından önceki bu dönemi idari becerini kanıtlayabilecekleri bir deneme dönemi olarak görmelerinin ihmalidir. Bu düşünce bile yalnızca her şeyi kendi himayelerine almak için yeterli bir sebeptir ve doğal olarak da Türk yönetimi yerine Yunan yönetimini getirmek üzere bazı sınırları aşmaları sonuçlandırır.

4. Yunan politikasının bir başka açısı ise Müttefik Kuvvetler içinde İstanbul'da Osmanlı kurumlarını kontrol eden bazı Yüksek Komiserler tarafından ifade edilmektedir. Örneğin gümrük, liman, basın sansürü gibi yerlerde çalışanlar. Bu konularda yukarıda geçen argümanlar nadiren geçerli olmaktadır, ancak yine de Müttefik güçler temsilcileri tarafından kendi haklarını ihlal etmesini önlemek veya müttefik güçlerden üstün konuma gelmesini önlemek için Yunan güçlerine bazı protestolar göndermek gerekmiştir. Bu protestoların temel iki sebebi öncelikle Yunanlıların müttefiklerin Yunan karşıtı siyaset geliştirdiği düşüncesidir (Örneğin İtalyanlar) ve kendilerini İtalyanların da dahil olduğu müttefik kuvvetlerin gücü altında hissetmeleridir ve ikinci olarak da müttefik güçlerin İzmir ve İstanbul'daki durumu tam olarak anlayamadıklarını ve yerel durumları dikkate almadan hareket ettiklerini düşünmeleridir.

5. Türk makamlarının tutum ve davranışları hakkında ise söylemek gereken şu ki, genel olarak sürekli bir protesto siyasetini benimsemiş bulunmaktalar ve de hiçbir şekilde Türk makamlarının veya halkının Yunan işgaline boyun eğmiş olduğu izlenimini verecek hiçbir şey yapmak istemiyorlar; Yunanlıların ülkelerinin yönetiminde etkili veya başarılı olduğunu iddia edecek bir hareket içinde bulunmuyorlar. Türk makamlarınca uygulanan bu şekilde pasif bir direniş Yunanlıların yapabileceklerini göstermek istedikleri şeyleri aslında başaramadığını kanıtlamak için bir yöntem. Yunanlıların zorlayıcı güç olmalarını oynamaları, zengin ancak geri kalmış bir ülkede ilerici bir etki olmaları gibi.

6. Dışarıdan durum son derece normal gözükmektedir. İzmir'de vali hükümet görevini görmektedir ve bazı devlet kurumları da çalışır gözükmektedir. Bergama ve Manisa gibi daha ılımlı valilerin bulunduğu bölgelerde her iki tarafın da yaklaşımının olumlu olmasından ötürü yerel yönetim başarılı olarak ilerlemektedir. Ancak yine de burada Türk vergi memurlarının Yunanlı yerleşiklerden vergi toplaması çok zor olmaktadır ve etkinliğini kanıtlaması için Yunan kol nişanı takması gerekmektedir. Ödemiş ve Aydın gibi bölgelerde ise durum daha vahimdir. Aydın'da Mutassarıflık hemen hemen yok gibidir, devlet görevlileri yok olmuş veya işgalden sonra görevden alınmışlardır ve kendilerini yeniden göreve getirmek de muhtemelen mümkün veya gerekli görülmemiştir. Ödemiş'te Kaymakam makamında bulunmaktadır, bölgedeki yaşayan Türkler ile Yunan Askeri Kumandanlığı arasındaki şikâyetleri alma görevini yapmaktadır. Ancak dışarıdaki illerde gerçekleşen yönetim işlerine gitmesine müsaade verilmemektedir, otoritesini koruyacak hiçbir şekilde silahlı polisi veya jandarması yoktur.

Osmanlı Polisi ve Jandarması

7. Yalnız İzmir'de Türk Polis görevlileri hala bulunmaktadır ve silahsızlandırılmış Türk polisinden tarafından ve görevlerini yalnızca yapıyor gibi görünmektedirler. Yalnızca sayıca gittikçe artan Yunan Jandarma kuvvetlerinin ve Yunan Askeri devriyelerinin varlığının baskısından değil, daha da ötesi aktif olarak herhangi bir şey yapmaları bile Yunanlılar tarafından engellenmektedir. 30 Eylül günü Vali'nin rapor ettiğine göre Türk Polisi Türk kesiminde iki kişi arasında çıkan belirsiz bir arbede olayının patlak vermesinden ötürü çağırılmış ve kişileri tutuklamışlardır. Polis teşkilatına giderken Yunan devriyeleri ile karşılaşmışlar ve Yunan devriyeler tutukluları ellerinden almış, kendi işlerine karışmamalarını söylemişlerdir.

8. İzmir'de Türk polis karakolları kendi başlarına mevcudiyetlerini koruyorlar ve bu karakolları silahsız Türk askerleri oluşturuyor. Ancak kendi olağan fonksiyonlarını yaptıklarına dair ciddi iddiaları yok. Bunun sebebi sadece çok ve devamlı artan sayıda olan Yunan jandarması ve çeşitli Yunan askerî devriyeleri değil aynı zamanda Türk polisinin inisiyatif alması Yunanlılar tarafından önlenmektedir. 30 Eylül tarihinde Vali bildirmektedir ki Türk mahallesinde iki kişi arasında çıkan önemsiz arbedeyi önlemek için Türk polisi olay yerine çağırılmıştır. Barışı bozan bu iki kişi tutuklanmıştır. Türk polisleri tutukluları karakola götürürlerken Yunan devriyesiyle karşılaşır ve Yunan devriyesi tutukluları alırlar ve Türk polislerini bizim işimize karışmayın diye uyarıda bulunurlar.

Liman ve Gümrüklerin İdaresi:

18. Yunan yönetiminin Liman ve İzmir gümrüğü idaresindeki görevi tüm diğer kamu kurumlarındaki ele aldıkları göreve benzer gözükmektedir. Ancak tek fark Osmanlı yönetimi yerine Müttefik kuvvetlerin çıkarı pahasına kendilerine atfedilmiş görevleri kendilerininmiş gibi üzerlerine almalarıdır.

19. Yunanlıların nakliye denetimi ve Limanın yönetimi hakkında Yunanlılar diğer tüm mevzulardan çok daha fazla yasal olarak güçlü bir durumdadırlar. Müttefikler arası nakliye denetimi Nisan ayında İtalyan Deniz Albayı Grenet tarafından yürürlüğe getirilmiştir. Mayıs ayında Yunanlıların gelmesinden sonra, Albay Grenet İzmir'deki Müttefik kuvvetleri bilgilendirerek İstanbul'daki İtalyan Yüksek Komiser tarafından bu kurum idaresinin ilga edildiğini haber verdiğini bildirmiştir.

20. Sonraki bir tarihte Yunanlılar kendi elemanlarını görevlendirerek ve ışıklandırma, gemilerin kontrolü gibi sorular ile ilgilenerek kontrolü ele almışlardır. Yunanlıların bu konularda Müttefik güçler tarafından bilerek atanmamış olması halinde, tek alternatif Türk yönetimi olacaktı. Bu nedenle Türk yönetiminin eksikliği göz önüne alınırsa Yunanlıların bu davranışları için bir gerekçe gösterilebilir.

21. Yunanlıları bu davranışlara iten en önemli motivasyonlardan birisi de İtalyanları İzmir'deki herhangi bir konumdan uzaklaştırmak istemeleri ve de İtalyanların esas Müttefik Kuvvetler kurulunda etkin rol oynamış olmasıdır. Ve Yunanlılar da İtalyanların bu konumunu engellemek için her şeyi yapabilirler. İtalyanların gelen ve giden yolcuları Yunan bölgesi dışında konuşlanan kendi savaş gemilerine almaları hakkındaki duyumlar da çok daha fazla bir hoşnutsuzluk yaratmaktadır.

22. Gümrük ile ilgili devlet işleri büyük oranda yetersiz kalmaktadır. Her türlü ürünün ithalat ve ihracatı İstanbul'daki Müttefik Kuvvetler Yüksek Komiserleri tarafından ve yerel olarak da temsilcileri tarafından yasal olarak yürütülmektedir. Ancak M. Sterghiades Gümrük bölümüne Yunanlı bir denetleyici atamış, ve kendi inisiyatifini kullanarak Müttefik Güçler tarafından hazırlanan ithalatı yasaklanan

ürünler listesinden farklı bir başka liste hazırlamıştır. Altında çalışmakta olan personel 9 Eylül tarihine kadar hala Yunan yasak ithalat listesine rağbet etmekte idi, ancak 29 Ağustos tarihinde M. Sterghiades Yunan Dışişleri Bakanı'ndan Atina'daki İngiliz Bakan'a giden bir notu almış ve bu nota göre de Yunan ürünler listesi iptal edildiğinden beri hiçbir zaman yürürlüğe konmamıştı. Bu sebeple Yüksek Komiseri bu davranışından ötürü aklamak çok zordur.

23. Gümrük üzerinde bulunan Yunan denetiminin genel sonucu olarak tüm ülkelerden ticaretle uğraşan kişiler iki kat formalite ile uğraşmak durumunda kalmaktadır aynı işler için. Ve de eğer Yunan Denetimi Müttefik Güçlerin Yüksek Komiserlerinin kurallarına uyarlarsa ikinci basamak bir tekrar haline gelmektedir; eğer uymazlarsa Yunanlıların bu tutumunun Yunanlılara yarar getirdiğini örneğin'e belirli sayıda aslında yasak olan nohut ithal edeceğini ve bunun da Yunanlılar lehinde bir haksız rekabet yarattığını belirtmek gerekir. İngiliz Yüksek Komiseri temsilcisi kendi yönetiminin gücünü sıklıkla kullanarak İngiliz firmalarının ticaret yapmasını sağladığını belirtmiştir ve bu da Müttefik Güçlerin belirlediği kurallar çerçevesinde tamamen yasalıdır.

24. Pek az şüphe götürür ki Yunan kuvvetleri Müttefik Güçler arasında her geçen gün daha da cesaretleniyorlar ve 26 Ekim tarihinde Gümrük Bürosuna gelip neredeyse tüm binayı gizli silahları bulmak için aramaları bunun bir örneğidir. (V. Haftalık Özet No:12 Para. 45)

25. Eğer Gümrük Bürosunda cephanelik silahların bulunduğu inanılacak bir dayanak olursa, o halde Yunan ordusu bu doğru olsa da olmasa da aramayı yapma gücüne sahip olmalı; ancak aramayı orada bir Müttefik kuvvetler yetkilisi ve Türk yetkilisi olmadan yapmış olmaları hareketlerini meşrulaştırmaz. Çünkü Müttefik kuvvetlere ait büyük miktarlarda eşya orada muhafız edilmektedir ve Türk Gümrük memurları bu eşyaların güvenliğinden sorumludur.

Demiryolları

26. Yunan bölgesinden geçen iki demiryolu (İzmir-Kasaba güzergâhı) (S.C.P.) ve Osmanlı Demiryolları Fransız ve İngiliz firmalarına aittir ve temsil edilen güçlerin Askeri Demiryolları Müdürlüğü'ne bağlıdır.

27. Yunan işgalinin erken safhalarında birçok zorluk çıkmış ve Osmanlı demiryollarının çalışması Yunan askerlerinin demiryolları çalışanlarına ve demiryoluna kötü davranmasıyla aksamıştır. İstasyon binaları kışla olarak kullanılmış, demiryolu işletmesiyle ilgili emirler sorumsuz Yunan subaylar tarafından alt kademe Yunan memurlara verilmiştir. Motorlar ve tüfekler yönetime danışılmadan taburlar tarafından kullanılmıştır.

28. İleri İngiliz Karargâhının gelmesinden beri ve Yunan Karargâhına sert bir dille yazılmış şirketin mallarını izinsiz kullanımı yasaklayan ve yardım için şirkete müracaat edilmesini emreden bir notadan beri ufak sorunlar dışında ciddi bir sorun ile karşılaşılmamıştır.

29. S.C.P Demiryolu Fransız-Senegal ordusu tarafından tutulmakta, Bandırma-Afyon Kara Hisar arası normal seferlerine devam etmektedir.

Yollar

30. Sancaktaki yolların durumu tümüyle üzücü bir durumdadır ve İzmir'den Buca ve Birunabad gibi banliyölere çıkan daha önce iyi denebilecek durumdaki yollar savaş sırasında ciddi bir felakete uğramıştır.

31. Yunan cephesine yakın olan bu gibi ve bazı diğer yolların önemi bir askeri gereklilik olarak Yunan Kumandanlığı'nı bu yolların tamir edilmesine itmiştir. Tamir işleri yavaş ilerlemiş de olsa genel olarak başarılı denilebilir, ayrıca da bütün nüfusun yararına olmuştur."²¹

Sonuç itibariyle İngiliz siyasetçiler mütareke döneminde İzmir ve hinterlandını İtalya yerine Yunanistan'a verilmesi konusunda yoğun bir çaba harcamışlar ve bunu başarmışlardır. Ancak yukarıda örneklerini verdiğimiz raporlardan da açıkça anlaşıldığı gibi, İzmir'deki İngiliz görevlileri ve yatırımcıları bölgenin Yunanistan'ın kontrolüne geçmesine karşı görüş içerisinde olmuşlar ve İngiliz yatırımlarının bu durumdan zarar göreceğini yazdıkları raporlarla defalarca bildirmişlerdir. Ancak bölgeden gelen bütün bu itirazlara rağmen İngiliz siyasetçileri İzmir'in Yunanistan'ın kontrolüne verilmesinde bir sakınca görmemişler ve Paris Barış Konferansı'nda, bu durumun gerçekleşmesi için etkili bir siyaset izlemişlerdir.

15 Mayıs 1919'da gerçekleşen İzmir'in işgali, Anadolu'daki ulusal direniş örgütlenmesini hızlandırmış ve Anadolu halkının bağımsızlık mücadelesinin simgesi olmuştur. Anadolu harekâtının en önemli savaş alanı Batı Anadolu bölgesinde cereyan etmiştir. Buna rağmen, önceki yıllarda bu bölgenin iktisadi hâkimi olan İngiltere, ticari açıdan bu savaş durumundan fazla etkilenmemiş, 1921 ve 1922 yıllarında bu bölgeden gerçekleşen ithalat ve ihracattaki üstünlüğünü devam ettirmiştir.

²¹ *Report on The Civil Administration of The Greek Zone of Occupation in Asia Minor*, FO 608/273, s.15-28